Cyngor Castell-nedd Port Talbot
Crynodeb Archwiliad Blynyddol 2020

Dyma grynodeb o'n harchwiliad ar gyfer Cyngor Castell-nedd Port Talbot. Mae'n dangos y gwaith a gwblhawyd ers yr Adroddiad Gwella Blynyddol diwethaf, a gyhoeddwyd ym mis Medi 2019. Mae'r crynodeb o'n harchwiliad yn rhan o ddyletswyddau Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Mae rhagor o wybodaeth am y dyletswyddau hyn ar gael ar ein gwefan.

Ynglŷn â'r Cyngor

Rhai o'r gwasanaethau a ddarperir gan y Cyngor

Ffeithiau allweddol

Mae'r Cyngor yn cynnwys 63 o gynghorwyr sy'n cynrychioli'r pleidiau gwleidyddol canlynol:
- Llafur Cymru 38
- Plaid Cymru 15
- Democratiaid Annibynnol 9
- Plaid Genedlaethol Cymru/Welsh National Party 1

Gwariodd y Cyngor £307 miliwn ar ddarparu gwasanaethau yn ystod 2019-20, yr wythfed gwariant uchaf o blith y 22 cyngor unedol yng Nghymru.

Ar 31 Mawrth 2020, roedd gan y Cyngor £59.1 miliwn o gronfeydd ariannol wrth gefn y gellir eu defnyddio. Mae hyn yn cyfateb i 19% o wariant blynyddol y Cyngor ar wasanaethau, sef y nawfed canran uchaf (yn gydradd â chyngor arall) o blith y 22 cyngor unedol yng Nghymru.

Bernir bod 14 (15%) ardal o fewn Cyngor Castell-nedd Port Talbot ymhlith y 10% mwyaf difreintiedig yng Nghymru, sef y pumed uchaf o blith y 22 cyngor unedol yng Nghymru[1].

[1] Diffinnir ardal yn y cyd-destun hwn fel 'Ardal Cynnyrch Ehangach Haen Is'. Ffynhonnell: Stats Cymru

Ffeithiau allweddol

Rhagwelir y bydd poblogaeth Castell-nedd Port Talbot yn cynyddu 5.1% rhwng 2020 a 2040 o 146,417 i 157,328, gan gynnwys gostyngiad o 1.8% yn nifer y plant, cynnydd o 0.4% yn nifer y boblogaeth oedran gweithio a chynnydd o 24.6% yn nifer y bobl 65 oed a throsodd[2].

Dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol

Rydym yn cwblhau gwaith bob blwyddyn i gyflawni'r dyletswyddau canlynol

- **Archwilio Cyfrifon**

  Bob blwyddyn mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor i sicrhau bod arian cyhoeddus yn cael ei gyfrifo'n briodol.

- **Gwerth am arian**

  Mae'n rhaid i'r Cyngor roi trefniadau ar waith i gael gwerth am arian am yr adnoddau y mae'n eu defnyddio, a rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol fod wedi'i fodloni ei fod wedi gwneud hyn.

- **Gwelliant parhaus**

  Mae'n rhaid i'r Cyngor roi trefniadau ar waith hefyd i wneud gwelliannau parhaus, gan gynnwys cynlluniau ac adroddiadau cysylltiedig, ac mae'n rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu a yw'r Cyngor yn debygol o fodloni'r gofynion hyn (neu wedi gwneud hynny).

- **Egwyddor datblygu cynaliadwy**

  Mae angen i gyrff cyhoeddus gydymffurfio â'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth bennu eu hamcanion llesiant a chymryd camau i'w cyflawni. Rhaid i'r Archwilydd Cyffredinol asesu i ba raddau y maent yn gwneud hyn.

[2] Ffynhonnell: Stats Cymru

Ers Gwanwyn 2020, mae'r pandemig parhaus wedi effeithio ar ein gwaith archwilio. Rydym yn cydnabod y straen enfawr ar wasanaethau cyhoeddus ac wedi ail-lunio ein rhaglen waith, a dod o hyd i ffyrdd newydd o weithio i leihau ei effaith ar ymateb cyrff cyhoeddus i COVID-19, gan barhau i gyflawni ein dyletswyddau statudol.

Er mwyn cyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol, rydym yn cwblhau prosiectau penodol, ond rydym yn dibynnu ar waith archwilio arall hefyd, a gwaith rheoleiddwyr fel Arolygiaeth Gofal Cymru ac Estyn (yr arolygiaeth addysg). Rydym yn ystyried canfyddiadau ein gwaith archwilio wrth asesu a yw'r Cyngor wedi rhoi trefniadau ar waith i sicrhau gwerth am arian. Ceir crynodeb o'n canfyddiadau a'n casgliadau isod.

Yr hyn a ganfuwyd gennym

Archwilio Cyfrifon 2019-20 Cyngor Castell-nedd Port Talbot

Bob blwyddyn, rydym yn archwilio datganiadau ariannol y Cyngor.

Ar gyfer 2019-20:

- Rhoddodd yr Archwilydd Cyffredinol farn ddiamod wir a theg ar ddatganiadau ariannol y Cyngor ar 15 Medi 2020, yn unol â'r dyddiad cau statudol.
- Paratowyd Datganiad Llywodraethu Blynyddol ac Adroddiad Naratif y Cyngor yn unol â Chod CIPFA a chanllawiau perthnasol. Roeddent hefyd yn gyson â'r datganiadau ariannol a baratowyd gan y Cyngor a chyda'n gwybodaeth ni am y Cyngor.
- Roedd ansawdd y datganiadau drafft a gyflwynwyd i'w harchwilio ar 29 Mai 2020 yn dda ar y cyfan.
- Gwnaed nifer o newidiadau i ddatganiadau ariannol y Cyngor oherwydd ein gwaith archwilio, a chyflwynwyd ein hadroddiad i'r Pwyllgor Archwilio yn ein Hadroddiad Archwilio Datganiadau Ariannol ym mis Medi 2020.
- Yn ogystal â chyfrifoldebau'r Archwilydd Cyffredinol am archwilio datganiadau ariannol y Cyngor, mae'n gyfrifol am ardystio nifer o ffurflenni a hawliadau grant hefyd. Nid yw ein gwaith hyd yma wedi nodi unrhyw faterion arwyddocaol.
- Mae'r Archwilydd Cyffredinol wedi cyhoeddi'r dystysgrif yn cadarnhau bod archwiliad cyfrifon 2019-20 wedi'i gwblhau.
- Gellir gweld ffeithiau a ffigurau allweddol o ddatganiadau ariannol 2019-20 yma.

Archwiliad Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol – Adfywio (Awst 2020)

Roedd yr archwiliad a gynhaliwyd gennym yn 2019-20 yn ystyried i ba raddau y mae'r Cyngor wedi gweithredu'n unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth gymryd camau i ddarparu rhaglenni adfywio strategol. Daethom i'r casgliad bod y Cyngor yn cynllunio ei brosiectau adfywio i wella llesiant ond mae cyfleoedd i gryfhau'r modd y mae'n cymhwyso'r egwyddor datblygu cynaliadwy. Gellir gweld yr adroddiad yma.

Gwelliant Parhaus

Ardystiodd yr Archwilydd Cyffredinol fod y Cyngor wedi cyflawni ei ddyletswyddau cyfreithiol ar gyfer cynllunio ac adrodd ar welliannau, ac mae o'r farn ei fod yn debygol o fodloni gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 yn ystod 2020-21.

Cynaliadwyedd Ariannol (Mawrth 2020)

Yn ystod 2019-20, buom yn archwilio cynaliadwyedd ariannol pob cyngor yng Nghymru. Yng Nghyngor Castell-nedd Port Talbot, daethom i'r casgliad bod y Cyngor mewn sefyllfa ariannol gref ac felly mae mewn lle da i reoli ei gynaliadwyedd ariannol dros y tymor canolig, ond gellid cryfhau rhai agweddau ar reolaeth ariannol. Gellir gweld yr adroddiad yma.

Y Fenter Twyll Genedlaethol

Ym mis Hydref 2020, cyhoeddodd yr Archwilydd Cyffredinol ei adroddiad ar ganfyddiadau ymarfer paru data diweddaraf y Fenter Twyll Genedlaethol (NFI) yng Nghymru. Roedd yr ymarfer yn helpu cyrff cyhoeddus yng Nghymru, gan gynnwys y 22 awdurdod unedol, i nodi twyll a gordaliadau gwerth cyfanswm o £8 miliwn. Mae'r adroddiad ar gael ar ein gwefan. Mae'r Fenter Twyll Genedlaethol yn parhau i gael ei datblygu, ac yn yr ymarfer NFI arfaethedig (NFI 2020-2022), bydd gan awdurdodau lleol fynediad at ddata sydd wedi'i baru er mwyn helpu i nodi ceisiadau twyllodrus posibl ar gyfer grantiau cymorth busnes COVID-19.

Adolygiad o Drefniadau Corfforaethol ar gyfer Diogelu (Mawrth 2020)

Cynhaliwyd yr adolygiad hwn gennym i geisio sicrwydd bod gan y Cyngor drefniadau corfforaethol effeithiol ar waith ar gyfer diogelu. Daethom i'r casgliad bod gan y Cyngor drefniadau corfforaethol ar gyfer diogelu ond bod angen iddo gryfhau rhai meysydd. Gellir gweld yr adroddiad yma.

Adolygiad o'r System Rheoli Perfformiad Corfforaethol (Rhagfyr 2020)

Archwiliodd yr adolygiad a yw System Rheoli Perfformiad Corfforaethol (CPMS) Cyngor Castell-nedd Port Talbot yn cryfhau ei threfniadau ar gyfer cynllunio busnes, perfformiad a rheoli risg. Daethom i'r casgliad bod: y CPMS yn helpu i ddatblygu gwell cysylltiadau rhwng amcanion corfforaethol a chynlluniau busnes gwasanaeth a gwella effeithlonrwydd adrodd ar berfformiad. Fodd bynnag, gellid defnyddio'r wybodaeth hon yn fwy effeithiol i gefnogi cyfeiriad strategol ac mae angen cryfhau trefniadau rheoli risg o hyd.

Arolygiaethau Eraill

Ystyriwyd adroddiadau Arolygiaeth Gofal Cymru (AGC) ac Estyn hefyd, ynghyd ag unrhyw gamau dilynol a gymerwyd gan y Cyngor mewn ymateb. Ym mis Ionawr 2021, ysgrifennodd Estyn at Brif Weithredwr y Cyngor yn amlinellu canlyniad adolygiad Estyn o waith Cyngor Castell-nedd Port Talbot wrth gefnogi eu cymunedau dysgu mewn ysgolion ac unedau cyfeirio disgyblion (UCDau) yn ystod y cyfnod rhwng mis Mawrth a mis Hydref 2020. Mae adroddiad cenedlaethol Estyn, **Cymorth awdurdodau lleol a chonsortia rhanbarthol i ysgolion ac UCDau i ymateb i COVID-19 – Adroddiad diweddaru o Fehefin i Dachwedd 2020,** a gyhoeddwyd ym mis Ionawr 2021, yn berthnasol hefyd. Gellir gweld yr adroddiad yma. Cynhyrchodd AGC y **Llythyr adolygu perfformiad blynyddol awdurdodau lleol 2019/20: Cyngor Bwrdeistref Sirol Castell-nedd Port Talbot.** Gellir gweld y llythyr hwn yma.

Astudiaethau Llywodraeth Leol

Yn ogystal â gwaith lleol ym mhob cyngor, bob blwyddyn rydym yn cynnal astudiaethau ledled y sector llywodraeth leol hefyd i wneud argymhellion ar gyfer gwella gwerth am arian. Ers yr adroddiad gwella blynyddol diwethaf, rydym wedi cyhoeddi'r adroddiadau canlynol:

Y 'Drws Blaen' i Ofal Cymdeithasol (Medi 2019)

Ystyriwyd effeithiolrwydd y 'drws blaen' newydd i ofal cymdeithasol, gan edrych yn benodol ar wasanaethau i oedolion. Er bod cynghorau'n atal y galw am ofal cymdeithasol, canfuwyd nad yw gwybodaeth, cyngor a chymorth yn effeithiol yn gyson. Gellir gweld yr adroddiad llawn yma.

Adolygiad o Fyrddau Gwasanaethau Cyhoeddus (Hydref 2019)

Rydym wedi archwilio sut y mae Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus yn gweithredu; gan edrych ar eu haelodaeth, eu cylch gorchwyl, amlder a ffocws cyfarfodydd, y modd y maent wedi'u halinio â phartneriaethau eraill, adnoddau a threfniadau craffu. Daethom i'r casgliad nad yw Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus yn debygol o wireddu eu potensial oni bai y rhoddir rhyddid iddynt i weithredu'n fwy hyblyg ac i feddwl a gweithredu'n wahanol. Gellir gweld yr adroddiad llawn yma.

Cynnydd o ran gweithredu Deddf Trais yn Erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Tachwedd 2019)

Rydym wedi archwilio sut y mae dyletswyddau a chyfrifoldebau newydd y Ddeddf Trais yn erbyn Menywod, Cam-drin Domestig a Thrais Rhywiol (Cymru) yn cael eu cyflwyno a'u cyflawni. Gwelwyd fod dioddefwyr a goroeswyr cam-drin domestig a thrais rhywiol yn cael eu methu yn aml gan system anghyson, gymhleth a thameidiog. Gellir gweld yr adroddiad llawn yma.

Cysgu Allan yng Nghymru – Problem i Bawb; Cyfrifoldeb i Neb (Gorffennaf 2020)

Edrychwyd ar ba mor dda y mae gwasanaethau cyhoeddus yn ymateb i fater cysgu allan. Yn gyffredinol, gwelwyd bod ymateb i COVID-19 yn gyfle i gyrff cyhoeddus ddechrau mynd i'r afael â gwendidau hirsefydlog mewn trefniadau gweithio mewn partneriaeth sydd wedi eu hatal rhag mynd i'r afael â chysgu allan yn y gorffennol. Gellir gweld yr adroddiad llawn yma.

Deddfu Gwell (Medi 2020)

Mae'r adroddiad hwn yn defnyddio pum adroddiad a gyhoeddwyd rhwng 2019 a heddiw yn edrych ar sut mae awdurdodau lleol yn ymateb i'r her o weithredu deddfwriaeth newydd. Mae rhoi deddfwriaeth ar waith yn dasg gymhleth, ac mae angen i Lywodraeth Cymru a'r Senedd roi ystyriaeth fanwl i'r dasg hon pan fyddant yn cynnig ac yn gwneud unrhyw ddeddfwriaeth newydd. Mae'r papur yn tynnu sylw at yr anawsterau a wynebir gan awdurdodau lleol a'u partneriaid yn y sector cyhoeddus wrth weithredu eu cyfrifoldebau newydd. Gellir gweld yr adroddiad llawn yma.

Masnacheiddio mewn Llywodraeth Leol (Hydref 2020)

Mae cynghorau wedi ymgymryd â gweithgarwch masnachol ers amser maith, ac mae llawer o gynghorau'n archwilio cyfleoedd masnachol ychwanegol i liniaru yn erbyn y pwysau ariannol y maent yn eu hwynebu. Mae ein hadroddiad wedi'i anelu'n benodol at helpu aelodau etholedig ac uwch-swyddogion i archwilio a dyfarnu ar yr effaith bosibl ar eu sefydliadau wrth ystyried a ddylid ymgymryd â gweithgareddau masnacheiddio. Bydd hefyd yn helpu cynghorau i ddangos pa mor dda y maent yn cyflawni eu cyfrifoldebau o safbwynt sicrhau gwerth am arian. Gellir gweld yr adroddiad llawn yma.

Gwaith sydd ar y gweill ar gyfer 2020-21

Edrychwyd hefyd ar yr heriau a'r cyfleoedd allweddol sy'n wynebu'r cyngor. Gallai'r risgiau hyn effeithio ar allu'r cyngor i gyflawni ei rwymedigaethau cyfreithiol mewn perthynas â'r egwyddor datblygu cynaliadwy, y defnydd o'i adnoddau a gwelliant parhaus.

Y risg a'r broblem fwyaf arwyddocaol sy'n wynebu cynghorau a'r sector cyhoeddus ehangach yn ystod 2020-21 yw pandemig COVID-19. Rydym wedi llunio ein gwaith i roi sicrwydd a her mewn ffordd sy'n helpu i gefnogi'r Cyngor drwy'r cyfnod hwn. Mae ein gwaith ar gyfer 2020-21 yn cynnwys:

- cynllunio adferiad mewn ymateb i bandemig COVID-19;
- prosiect dysgu COVID – helpu i nodi a rhannu dysgu o'r ffordd y mae cyrff cyhoeddus wedi ymateb i'r pandemig;
- sicrwydd ac asesu risg;
- adolygiad o gynaliadwyedd ariannol y Cyngor; ac
- adolygiad o drefniadau cynllunio'r gweithlu

Mae’r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol ar y llywodraeth, ac fe’i penodir gan Ei Mawrhydi y Frenhines. Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn ymgymryd â'i waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Swyddfa Archwilio Cymru, sy'n fwrdd statudol a sefydlwyd at y diben hwnnw ac i fonitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol. Mae Swyddfa Archwilio Cymru yn atebol i’r Senedd.

Mae’r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, gan gynnwys awdurdodau unedol, yr heddlu, gwasanaethau prawf, awdurdodau tân ac achub, awdurdodau’r parciau cenedlaethol a chynghorau cymuned. Y mae hefyd yn cynnal astudiaethau gwerth am arian llywodraeth leol ac yn asesu cydymffurfiaeth â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009.

Y tu hwnt i lywodraeth leol, yr Archwilydd Cyffredinol yw archwilydd allanol Llywodraeth Cymru a’r cyrff cyhoeddus a noddir ganddi ac sy’n gysylltiedig â hi, Comisiwn y Senedd a chyrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol yng Nghymru.

Archwilio Cymru yw’r enw cyfunol anstatudol ar gyfer Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru, sy’n endidau cyfreithiol ar wahân y mae ganddynt ill dau eu swyddogaethau cyfreithiol eu hunain fel y disgrifir uchod. Nid yw Archwilio Cymru yn endid cyfreithiol.

Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg ac yn Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi. We welcome correspondence and telephone calls in Welsh and English. Corresponding in Welsh will not lead to delay.

Mae’r ddogfen hon ar gael yn Saesneg hefyd.